

Boshlang'ich Sinf O'Quvchilarida Estyetik Tarbiyani Shakllantirish Yo'llari

Axmedova Muhayyo Hokimovna

Buxoro shahar 29-IDUM boshlang'ich sinf o'qtuvchisi

Bugungi kunda mamlaktimizda yoshlarni har tomonlama barkamol tarbiyalash, ularni zamonaviy bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Davlat va jamiyat talabiga javob beradigan kadrlarni tayyorlash, ularda insoniy fazilatlarini tarkib toptirish va rivojlantirish muhim ijtimoiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Nafosat tarbiyasi (estetik tarbiya: lot. "estezio"—"go'zallikni his etaman" ma'nosini bildiradi) shaxsni ijtimoiy voqelik, tabiat va mehnat munosabatlari hamda turmush go'zalliklarini anglash, idrok etish, to'g'ri tushunishni o'rgatish, ularning estetik didini o'stirish, ularda go'zallikka muhabbat uyg'otish, shuningdek, go'zallikni yaratish qobiliyatlarini tarbiyalash jarayoni bo'lib, ijtimoiy tarbiyaning yana bir muhim tarkibiy qismi sanaladi. Aqliy, axloqiy, mehnat tarbiyasini estetikasiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Nozik didli bo'lish, go'zallikni fahmlay olish va qadrlash, badiiy madaniyatni tushunish, xullas, o'z hayotini go'zallik qonunlari asosida qura olish komil insonning eng zaruriy fazilatidir. Nafosat tarbiyasi, eng avvalo, har bir kishida badiiy hissiyot tuyg'ularini, badiiy didni tarbiyalashdir. Bundan yuksak nafosatlilik aql-zakovatdan xoli bo'ladi, degan ma'noni tushunmaslik kerak. Shaxsning barkamol bo'lib shakllanishida bu ikki tomon bir-birini to'ldiradi. Chinakam san'at asarida hissiyot chuqur g'oyaviy —aqliy mazmun bilan birikib ketadi.

Nafosat tarbiyasi aql bilan hissiyotni tarbiyalash, yanada aniqroq qilib aytganda, hissiyot vositasi bilan aqlni tarbiyalashdir. Bu ikki tomon bir-biri bilan uzviy bog'langandir. Xalqimizda "Oq bo'lmasin, pok bo'lsin", "Pokliging- sog'liging", "Sog' yuray desang ozoda bo'l", "Yaxshi libos tanga oroyish" kabi maqollari bilan yoshlarimizni tabiat va jamiyatdagi go'zalliklarni ko'ra bilishga, ularni qadrlashga o'rgatib kelishgan. Bundan tashqari Sharq murafakirlarining ma'naviy merosida estetik tarbiya masalalari keng yoritilgan. Qomusiy olim Abu Rayhon Beruniy o'z asarlarida turmush masalalariga a'lohida e'tibor bergan. Har bir axloqan barkamol inson o'zining turmush tarzini ham uyg'un go'zal eta oladi. Uyg'unlik — go'zallik nafosatning asosi sanaladi. Beruniy insoniy xislatlardan muhimi - ozodalik, tarbiyalilik bo'lsa, insonga eng yaqin narsa uning tabiati, ruhi deydi. Shuning uchun inson o'z tabiatiga yoqadigan ishlarni bajarishi lozim deb ko'rsatadi. Bunda insonning ichki dunyosi bilan tashqi go'zalligi, turmush tarzidagi go'zallikning uyg'un bo'lishini talab etadi.

Ovozlarning yoqimli olami va nafosat, tabiat go'zalligi faqat bilimdon va qiziquvchan, nafosat ilmi bilan bog'liq bilimlarni kengaytirish va chuqurlashtirish zarurligini his qilgan, ko'p o'qiydigan, tafakkur qiladigan, mushohada yuritadigan kishilar uchungina ochiqdir.

Har bir inson bastakor, yozuvchi, rassom bo'la olmaydi, lekin har bir inson san'atda, tabiatda, ijtimoiy hayotda, inson xatti-harakatlarida, kundalik hayotda go'zallikni sevishni, qadrlashni va tushunishni o'rganishi mumkin. Kim inson bo'lsa, uning hayoti ma'naviy boy bo'lishi, go'zallikni ko'rishi, undan zavq olishni o'rganishi kerak. Go'zallikni idrok etish qobiliyati inson hayotini mazmunli, boy va hayajonli qiladi. Lekin go'zallik insonga nafaqat zavq bag'ishlaydi, uni xursand qiladi, balki yuksak ezgulik tuyg'usi va fikr-mulohazalariga, amal va qahramonlarga yetaklaydi. Xulq-atvorda, hayotda, kiyimda go'zallikka intilish, ijodiy mehnat go'zalligini to'g'ri axloqiy g'oyalar bilan anglash yuksak didni tarbiyalash bilan bevosita bog'liqdir.

Estetik tarbiya - bu shaxsda real dunyo bilan estetik munosabatni shakllantirishning maqsadli jarayonidir. Go'zallikni his qilish va tushunish qobiliyati o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, uni bolalikdan muntazam ravishda rivojlantirish kerak. Ushbu maqsadga intilish shaxsning muvozanatli rivojlanishiga hissa qo'shadigan, maktabdagi ta'lim jarayonlarining umumiy tizimida muhim o'rin tutadigan go'zallik ta'limini amalga oshirishni anglatadi.

Estetik tarbiyaning vazifasi nimadan iborat? Bu badiiy vositalar orqali bolalarning dunyoqarashiga, axloqiy tushunchasiga, xulq-atvoriga yaxshi ta'sir ko'rsatishdan iborat; tabiatdagi, jamiyat hayotidagi, san'atdagi go'zallikni ko'rish, tushunish qobiliyatini tarbiyalash; estetik didni, badiiy qobiliyatni rivojlantirish, ularni badiiy ijodga jalb qilish. Tabiatning go'zal manbai estetik tuyg'uni yuzaga keltiradigan har xil turdagi fotosuratlar, rasmlar, haykallar, san'at asarlari, rasmlar, inshootlar, sahna asarlari, qo'shiq va musiqalar, kiyim-kechak, tarixiy-madaniy yodgorliklar, uy-ro'zg'or buyumlari va hokazolardir. Go'zallikni tan olish insonni ilhomlantiradi. Unga dalda berib, go'zallik olamida sayr qiladi

O'quvchilarning go'zalligini tarbiyalash o'qish, ona tili, rasm va musiqa, tasviriy san'at darslarida, sinfdan tashqari darslarda, to'garaklarda amalga oshiriladi.

Bu muhim vazifalarni hal etishda o'quvchilarning ota-onalari ham chetda qolmasligi kerak. Buni yaxshi tushungan oilalarda bolalarning go'zalligi tarbiyasi juda erta, maktabga qadam qo'ygan paytdan boshlanadi.

Badiiy obrazlar bolaning tasavvuriga ta'sir qiladi, unda mardlik, mard harakatlarga e'tibor qaratish, hayvonlarga, tabiatga qiziqish, yovuzlikdan nafratlanish, pastkashlik, badiiy so'zga mehr uyg'otadi. Bolalar qanchalik katta bo'lsa, badiiy asarlar estetik tarbiya va e'tiqodni shakllantirish vositasi sifatida shunchalik muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Estetik tarbiyada mashhur kishilar, ular yashagan davr, o'qituvchilar, ularga ta'sir ko'rsatgan do'stlar bilan tanishtiruvchi kitoblar yordam beradi. Mohir rassomlar, haykaltaroshlar, bastakorlar, shoirlar o'z san'atida o'z Vataniga, xalqiga bo'lgan qizg'in mehrni mujassam etgan. Har bir taniqli bastakor, rassom, yozuvchining ijodi uzluksiz va shiddatli mehnatdir.

San'at olamining mashhur shaxslari haqida ko'plab kitoblar yozilgan. Bu kitoblarning tarbiyaviy ahamiyati nafaqat mashhur san'at namoyandalarining yuksak axloqiy fazilatlarini yorqin va ravshan tarzda bayon etishidir. Bu kitoblarda rassomlar, bastakorlar, yozuvchilarning ijodi, ular o'qigan eng yaxshi asarlari haqida hikoya qilinadi. Musiqa bolalarning go'zal bo'lishiga yordam beradi. Hech bir oilani musiqa va qo'shiqlarsiz tasavvur etib bo'lmaydi.

Lekin ular nimani va qanday qilib tinglaydilar, qo'shiq aytadilar va raqsga tushadilar? Shuning uchun musiqaga yaxshi didni rivojlantirish kerak. Agar siz musiqani sevishni va tushunishni istasangiz, uni diqqat bilan tinglang. Va siz uni albatta yaxshi ko'rasiz, asta-sekin yaxshini yomondan ajrata olasiz. Shunday qilib, sizda yaxshi qiziqish paydo bo'ladi.

San'at orqali go'zallikka muhabbatni ham tarbiyalash zarur. Rasm chizishga bo'lgan ehtiyoj bolalarda juda erta paydo bo'ladi. Maktabgacha yoshda bolalar o'zlarining bolalik tasavvurlarini hayajonlantiradigan narsalarni tasvirlashga harakat qilishadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari nafaqat qo'lga qalam bilan chizishni, balki mushohada qilishni, tevarak-atrofdagi go'zallikni ko'rishni, atrofdagi go'zallikni ko'rib, o'zgacha quvonchni his qilishni ham o'rganadilar. Bola tasvirlamoqchi bo'lgan gul atirgulni eslatmasin, ammo bola rasm chizishdan oldin unga qarash, uning turli xil ranglarini tomosha qilish, uni hidlashdan zavqlanardi. Bu eng muhimi. Kattalar maktab o'quvchilari tomonidan chizilgan rasmlarni tomosha qilishda buni unutmasliklari kerak.

Agar bola chizgan rasmlar bir rangda bo'lsa, demak u hali atrofidagi qiziqarli manzarani kuzatish va qayd etishni o'rganmagan. Bolani ko'rish va hayratda qolish, bizni o'rab turgan oddiy narsalarga qiziqish qobiliyatini qanday o'rgatish kerak?

Bolani deraza oynasi oldiga olib boring, bir muddat qishki sahnaga qarang, rasmda ko'rgan narsalarni qanday joylashtirishni muhokama qiling. Tabiatdagi gullarni kuzating, ularning qanday

go'zal ekanligiga, bir-biridan qanday farq qilishiga e'tibor bering va shunda bolada rasmini chizish xohishi paydo bo'lishi mumkin.

Bolaning estetik tuyg'usi mayin qor yog'ishidan, daraxtning birinchi bargidan xursand bo'lgan, qushlarning parvoziga chaqqon ko'z bilan qaragan onlarida uyg'onadi.

U bu lahzalarni qanchalik ko'p boshdan kechirgan bo'lsa, u butun go'zallikka qoyil qoldi. Barcha ota-onalar tabiat qo'ynida bolalarda go'zallik tuyg'usini tarbiyalash imkoniyatiga ega. Tabiatni kuzatish yosh rassomlarning ko'zini charxlaydi, his-tuyg'ularini boyitadi. Ularda ko'rgan va boshdan kechirganlarini tasvirlash istagi bor. Ba'zi ota-onalar yosh rassomlarga maslahat berishmaydi. Bu ishda ularga badiiy kitob va chizmachilik kitobi yordam beradi. Ular boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun nashr etilgan. Ba'zi bolalarda fotosuratlarini yig'ish ishtiyoqi paydo bo'ladi. Bu juda yaxshi. Keyinroq tasviriy san'at muzeyiga tashrif buyurib, suratlar bilan go'yo yaqin tanishlardek uchrashadi, ular bilan tanishadi. Albatta, bosma nusxalar rasmlarning o'rmini bosa olmaydi, lekin ular bolani ularni tushunishga tayyorlaydilar. Bolalar har bir rasm, rassom haqida bilishni xohlashadi. Har bir oila bolalarning estetik tuyg'usini tarbiyalashi, ularda qiziqish va go'zallikka ishtiyoq uchqunlarini uyg'otishi, agar kattalarning o'zi san'atga qiziqsa, uni sevishi mumkin.

Kino va teatr kechik maktab yoshdagi barcha bolalar tomonidan seviladi. Bu yerda ota-onalar bolalarda kinoga qiziqish uyg'otish haqida emas, balki undan pedagogik nuqtai nazardan to'g'ri foydalanish haqida o'ylashlari kerak. Chunki teatr va kinoning vazifasi tomoshabinni kuldirish emas, balki uni tarbiyalash, yuksak g'oyalarga ko'zini ochish, uni yanada musaffo, aqlli, foydaliroq qilishdir. Go'zal sahna va kinofilmlar bolalarning tushunchasini kengaytiribgina qolmay, balki ularni hayotga e'tiborli bo'lishga o'rgatadi, odamlar va atrofdagi nomaqbul xatti-harakatlarni qoralashga majbur qiladi, tomoshabinga go'zallik, ezgu fikr, insoniy xulq-atvor tuyg'usini namoyon etadi. Ba'zi oilalarda katta xatoga yo'l qo'yiladi, bolalarga televizorda kattalar dasturlarini tomosha qilish imkonini beradi. Bunday dasturlarni tomosha qilish bolalarga faqat har kuni dam olish imkoniyati sifatida qarashsa, faqat zarar keltiradi. Bolalarga faqat ular uchun oldindan belgilangan dasturlarni ko'rishga ruxsat berish kerak. Bolalar yoshiga mos kelmaydigan filmlar kattalarning murakkab his-tuyg'ulari va xatti-harakatlari haqida noto'g'ri tushunishni keltirib chiqarishi mumkin, shuningdek, ularning e'tiborini bolalar uchun hali erta bo'lgan masalalarga qaratadi. Haddan tashqari ishtiyoq kino va teatrga salbiy ta'sir qiladi, chunki juda ko'p taassurot ularning asab tizimini charchatadi. Mashhur sovet pedagogi A.S. Makarenko ota-onalarga maktab faoliyati va boshqa majburiyatlarni unutmash uchun farzandlariga oyiga uch martagacha film tomosha qilish imkoniyatini berishni maslahat berdi.

Shunday qilib, ota-onalar oilada foydalanishi mumkin bo'lgan estetik tarbiya vositalari, metodlari va usullari juda xilma-xildir. Lekin ular ota-onalarning o'zidan ma'lum darajada estetik rivojlanishni, san'atga to'g'ri munosabatni talab qiladi. Shuning uchun kitob va jurnallarga ko'proq murojaat qilish, estetik tarbiya bo'yicha ma'ruzalarda qatnashish kerak.

Ijtimoiy hayot va san'atga oid hodisalarning mohiyatini to'g'ri tushunishda o'quvchilarga go'zallik va uni sevisish mavzusidagi darslar, shuningdek, sinfdan va maktabdan tashqari olib boriladigan xilma xil mashg'ulotlar yordam beradi. Nafosat didi o'z tabiatiga ko'ra shaxsga xos bo'lgan psixologik hodisadir. Ammo shaxs ijtimoiy munosabatlarning faol ishtirokchisi bo'lganligi uchun u go'zallikni baholash mezonlarini puxta o'zlashtira oladi. Nafosat didi shaxsning buyum yoki hodisaga nisbatan munosabat bildirish turi, ob'yektiv nafosat o'lchovi bo'lib, go'zallik, xunuklik va tubanlikka baho berishda sub'yektiv yondashuvni ifodalaydi.

Estetik didni shakllantirishda maktab o'quvchilari o'rtasida nafosat tarbiyasini tashkil etishda samarali shakl, metod va vositalardan oqilona foydalanish ijobiy natijalarga erishishga yordam beradi. Bolalarda estetikani tarbiyalash juda muhim va maroqlidir. Ularda yorqin va turli ranglarga qiziqishning kuchliligi, bezatish va bo'yashga bo'lgan intilishlarini devorlar hatto buyum, mebellarga chizib ko'rishidan bilinadi. Ularni bu qiziqishlarini to'g'ri baholash va yo'naltirish ilmini yashirin iste'dodlarini namoyon etishga imkon beradi. O'quvchilarga ta'lim va tarbiya berish jarayonida ularni estetik didini tarbiyalashda turli metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Dars jarayonida didaktik o'yinlar orqali bu maqsadga erishish mumkin, albatta innavatsion - mutlaqo yangi samarali usullardan foydalanish talab etiladi. Darslarni yoki mashg'ulotlarni butunlay o'zgacha usulda tashkillashtirish, har bitta darsga alohida yondashish ta'lim - tarbiyaga qo'yilgan vazifalarni to'liq amalga oshirishga yordam beradi. Maxsus yordamchi maktab o'quvchilari uchun innavatsion usullar muhim sanaladi. Chunki bunday o'quvchilarning ta'lim olishida va tarbiyalanishida asosiy muammo bu qiziqishning yo'qligidadir. Ularga shunchaki ko'rsatish yoki so'zlab tushuntirish mumkin emas. Misol uchun, ona tili chiroyli yozuvga o'rgatishni tushuntirishlar bilan anglatish mushkul, hatto yillar ham kamlik qilishi mumkin.

Estetik zavq olishni tarbiyalash orqali esa bu ish biroz yengillashadi. Ularning mayda qo'l motorikasini rivojlantirish uchun tikish, haykaltaroshlik, tasviriy san'at va qo'l mehnati mashg'ulotlarini o'yin tarzida erkin bajarishga imkon berish orqali erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullaev K., Juraev B., Khabibova G. Food quality and safety control as an important factor of physical development //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – T. 460. – С. 11001.
2. Абдуллаев К. Ф., Жураев Б. Т. Формирование правильной осанки ребенка в семье //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-3 (99). – С. 30-33.
3. Авлиякулов Н. Х., Мусаева Н. Н. Педагогик технологиялар //Т.:“Fan va texnologiyalar” нашриёти. – 2008. – Т. 164.
4. Авлиякулов Н. Х., Мусаева Н. Н. Современная таксономия учебных целей для систем среднего и высшего профессионального образования //Вестник Учебно-методического объединения по профессионально-педагогическому образованию. – 2011. – №. 1. – С. 233-235.
5. Жураев Б. Т. Деятельность педагога по гуманизации учебно-воспитательного процесса //Научные школы. Молодежь в науке и культуре XXI в.: материалы междунар. науч.-творч. форума. – 2017. – Т. 31.
6. Жураев Б. Т. Памятники Бухары-источник воспитания молодого поколения //Проблемы современной науки и образования. – 2020. – №. 11 (156). – С. 61-64.
7. Жураев Б. Т., Абдурахмонова Д. У. Эстетическое развитие школьников средствами узбекского музыкального фольклора //Вестник Чувашского государственного института культуры и искусств. – 2019. – №. 14. – С. 77.
8. Мусаева Н. Н. и др. Требования научно-технического прогресса к системе образования //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 128-133.
9. Мусаева Н. Н. Роль педагогических технологий в развитии современного образования //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. NUU Conference 1. – С. 241-243.
10. Мусаева Н. Н., Авлиякулов Н. Х. Таксономия учебных целей для современного учебного процесса системы среднего специального и высшего профессионального образования //Проблемы современного образования. – 2017. – №. 3. – С. 76-81.
11. Олимов Ш. Ш. Маънавий-ахлокий тарбия асослари.(Монография) //Т.:“Fan va texnologiya”,-2015. – 2015. – Т. 228.
12. Farmonova Sh. Boshlang 'ich sinflarda ta'lim mazminini yangilash va ona tili o 'qitishni ijodiy tashkil etish //" Педагогическая акмеология" международный научно-методический журнал. – 2022. – Т. 2. – №. 2.
13. Farmonova S. Pedagogical and Innovative Activities in Project Education //International Journal of Culture and Modernity. – 2021. – Т. 1. – №. 6. – С. 176-180.

14. Фармонова Ш. М. Оғзаки машқлар ёрдамида бошланғич синф ўқувчиларининг мустақил фикрлашини ривожлантириш //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 805-816.
15. Ходжаев Б. К., Жураев Б. Т. Школьный музей как средство нравственно-эстетического воспитания школьников //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 10-4 (88). – С. 60-64.